



CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/61/2009

MATERIALNY WYMIAR ŻYCIA RODZIN

KOMUNIKAT Z BADAŃ

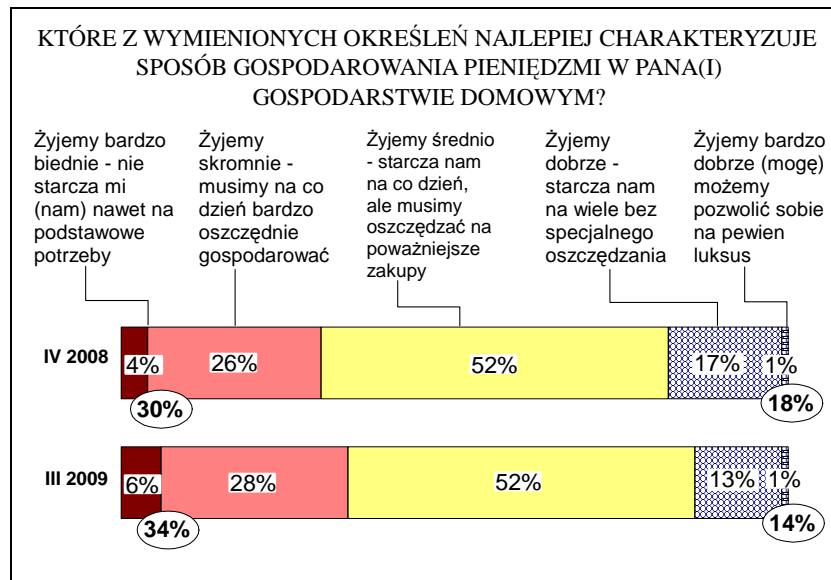
WARSZAWA, KWIECIEŃ 2009

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

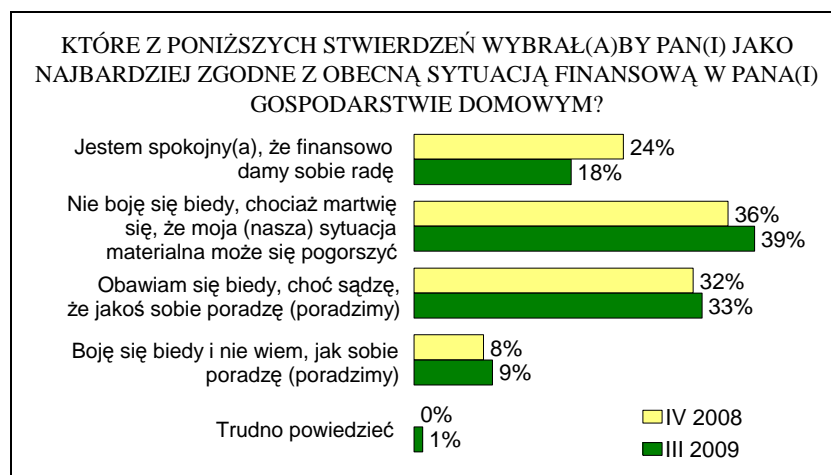


Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
3 października 2008 roku

- Z deklaracji wynika, że w ciągu ostatniego roku przybyło (o 4 punkty) rodzin żyjących w niedostatku (skromnie lub bardzo biednie), a ubyło (o 4 punkty) tych, które cieszą się dobrobytem (żyją dobrze lub bardzo dobrze).



- Od kwietnia 2008 roku zmalał (o 6 punktów) odsetek osób spokojnych o sytuację finansową swojej rodziny, natomiast nieco przybyło (o 3 punkty) tych, które wprawdzie nie odczuwają zagrożenia biedą, ale przewidują, że sytuacja materialna ich rodzin może się pogorszyć.



Od wielu lat systematycznie badamy opinie na temat poziomu życia, warunków materialnych, sposobów gospodarowania pieniędzmi oraz sytuacji finansowej ankietowanych i ich rodzin. Pozwala to na obserwowanie zmian w ekonomicznym wymiarze życia społeczeństwa. Z naszych dotychczasowych badań wynika, że pod względem materialnym polskim rodzinom żyje się coraz lepiej¹. Nasuwa się pytanie, czy ta pozytywna tendencja utrzyma się także w okresie spowolnienia gospodarczego. Z badań dotyczących konsekwencji obecnego kryzysu² wiadomo, że jego skutkiem najczęściej odczuwanym przez Polaków jest ograniczenie możliwości zarobkowania i związany z tym spadek dochodów. Przede wszystkim jednak globalny kryzys spowodował wzrost społecznych obaw o przyszłość – obecnie prawie połowa dorosłych uważa, że będzie on miał negatywny wpływ na sytuację ich rodzin. W związku z tym ankietowanych zapytaliśmy nie tylko o oceny, ale również o przewidywania dotyczące poziomu życia i warunków materialnych ich gospodarstw domowych w najbliższym roku, a także o to, czy odczuwają zagrożenie biedą³.

POZIOM ŻYCIA RODZIN

OCENY

W kwietniu dwie piąte badanych (41%) ocenia, że im i ich rodzinom żyje się dobrze (w tym 5% twierdzi, że bardzo dobrze). Prawie połowa (45%) określa sytuację rodziny jako przeciętną, natomiast co siódmy respondent (14%) utrzymuje, że jemu i jego rodzinie żyje się źle (w tym 3% uważa, że bardzo źle). Wynika z tego, że odsetek osób zadowolonych z poziomu życia swoich rodzin jest trzykrotnie wyższy niż odsetek niezadowolonych (41% wobec 14%).

¹ Zob. komunikaty CBOS: „Polacy o swoim zadowoleniu z życia. Opinie z lat 1994–2008”, styczeń 2009 (oprac. B. Wciórka), „Od końca lat osiemdziesiątych do dziś – oceny zmian w różnych wymiarach życia społecznego i politycznego w Polsce”, luty 2009 (oprac. R. Boguszewski).

² Zob. komunikat CBOS „Odczuwane i przewidywane konsekwencje kryzysu”, marzec 2009 (oprac. M. Wenzel).

³ Badania „Aktualne problemy i wydarzenia” (226 i 227) przeprowadzono na reprezentatywnych próbach losowych dorosłych Polaków: 4–10 marca 2009 roku (N=979) i 2–8 kwietnia 2009 roku (N=1094).

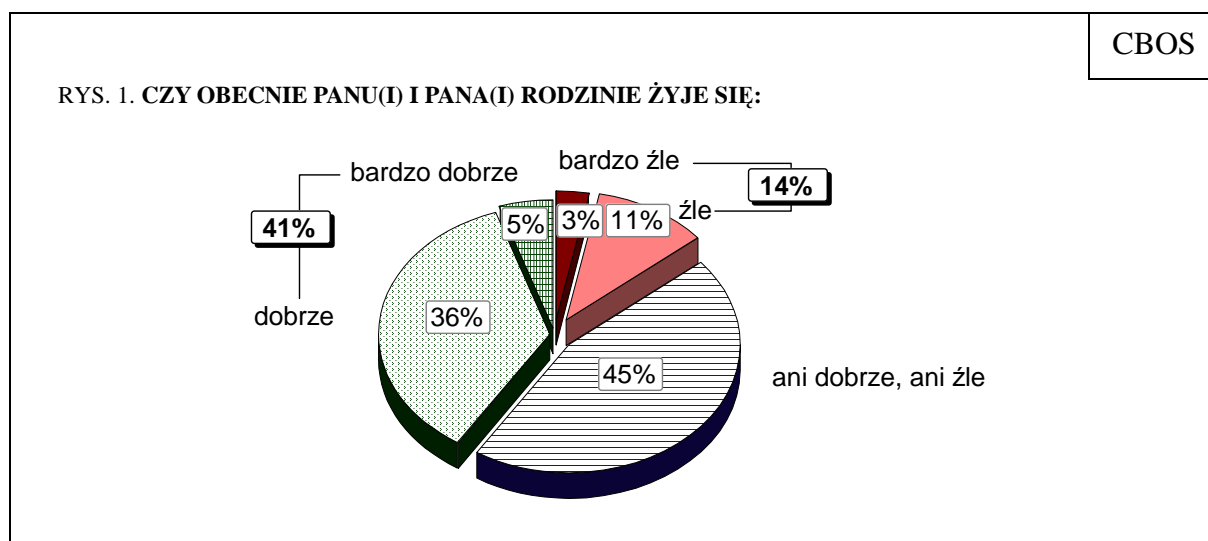
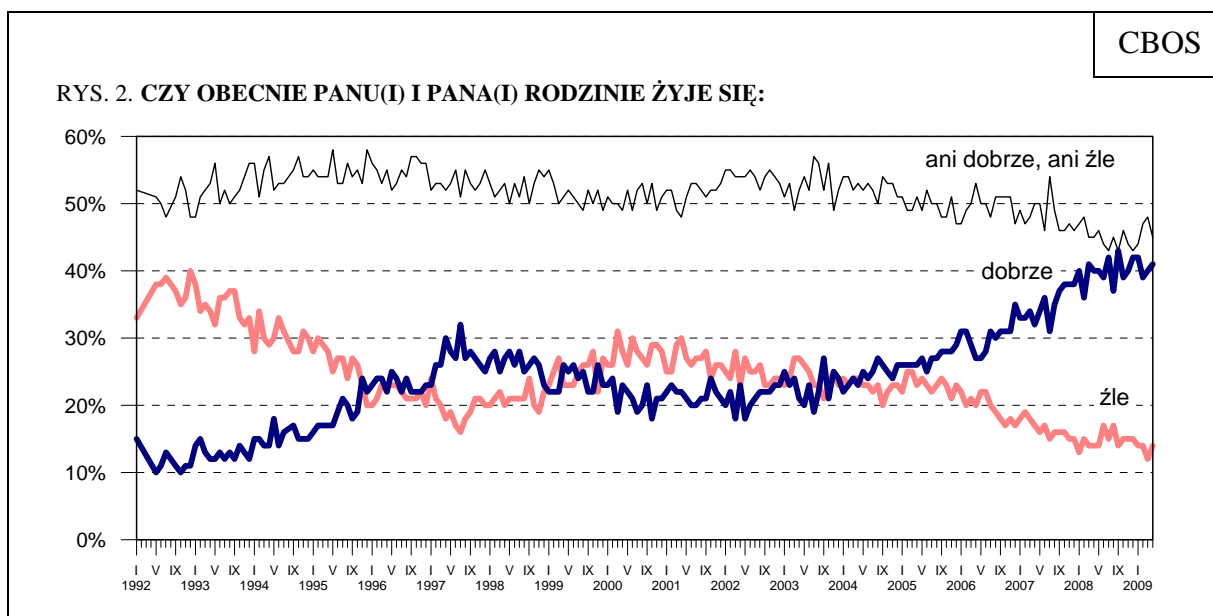


Tabela 1

Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań															
	IX 2008		X 2008		XI 2008		XII 2008		I 2009		II 2009		III 2009		IV 2009	
	w procentach															
– bardzo dobrze	5	43	3	39	5	40	5	42	4	42	4	39	3	40	5	41
– dobrze	38		36		35		37		39		35		37		36	
– ani dobrze, ani źle	43	43	46	46	44	44	43	44	43	44	47	47	48	48	45	45
– źle	10	14	12	15	13	15	13	15	12	14	11	14	9	12	11	14
– bardzo źle	4		3		3		2		2		3		3		3	

Poziom życia najgorzej oceniany był w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych – wówczas znacznie więcej było osób niezadowolonych niż zadowolonych (choć, podobnie jak we wszystkich kolejnych latach, największa grupa badanych oceniała, że żyje im się przeciętnie). W roku 1996 odsetki złych i dobrych ocen się zrównały, a w latach 1997 i 1998 przeważały opinie pozytywne. Następny rok przyniósł pogorszenie, natomiast w latach 2000–2003 więcej było osób niezadowolonych niż zadowolonych. Od roku 2004 odnotowujemy jednak systematyczną poprawę i rosnącą przewagę ocen pozytywnych nad negatywnymi. W ostatnim półroczu opinie na ten temat pozostają w zasadzie stabilne, co oznacza, że pogorszenie sytuacji gospodarczej w kraju nie spowodowało obniżenia poziomu życia rodzin.



Pominięto „trudno powiedzieć”

Tabela 2

Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV
	2008									2009			
	w procentach												
– dobrze	40	40	39	42	37	43	39	40	42	42	39	40	41
– ani dobrze, ani źle	45	46	44	43	45	43	46	44	43	44	47	48	45
– źle	14	14	17	15	17	14	15	15	15	14	14	12	14
Trudno powiedzieć	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0

Opinie o tym, jak żyje się badanym i ich rodzinom, są silnie zróżnicowane społecznie (zob. tabele aneksowe). Zadowolenie najczęściej wyrażają osoby żyjące w dobrych warunkach materialnych, najlepiej sytuowane (o dochodach powyżej 1500 zł *per capita*), respondenci mający wyższe wykształcenie i wysoką pozycję zawodową (kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem), uczniowie i studenci oraz najmłodszy badani (w wieku od 18 do 24 lat). Natomiast im gorsze warunki materialne, niższe dochody oraz wykształcenie, a także im starszy wiek, tym na ogół mniejsza satysfakcja z poziomu życia. Niezadowolenie najczęściej jest udziałem osób żyjących w złych warunkach materialnych, bezrobotnych, a także rencistów, rolników, respondentów z wykształceniem podstawowym, najgorzej sytuowanych, najstarszych (w wieku powyżej 64 lat).

PRZEWIDYWANIA

W ciągu ostatniego roku powoli wzrastało wśród ankietowanych przekonanie, że poziom życia ich rodzin ulegnie pogorszeniu, w lutym i marcu bieżącego roku zmalał też odsetek osób mających nadzieję na jego poprawę. Kwiecień przyniósł jednak pozytywne zmiany w przewidywaniach.

Obecnie ponad połowa badanych (57%) uważa, że w najbliższym roku poziom życia ich rodzin nie ulegnie zmianie. Jedna piąta (19%, od marca wzrost o 3 punkty) ma jednak nadzieję na poprawę (w tym 17% jest zdania, że będzie tylko trochę lepiej), natomiast co szósty ankietowany (17%, spadek o 5 punktów) spodziewa się pogorszenia (w tym 15% sądzi, że będzie ono niewielkie). Wynika z tego, że optymistyczne przewidywania są obecnie równie częste jak pesymistyczne (19% wobec 17%).

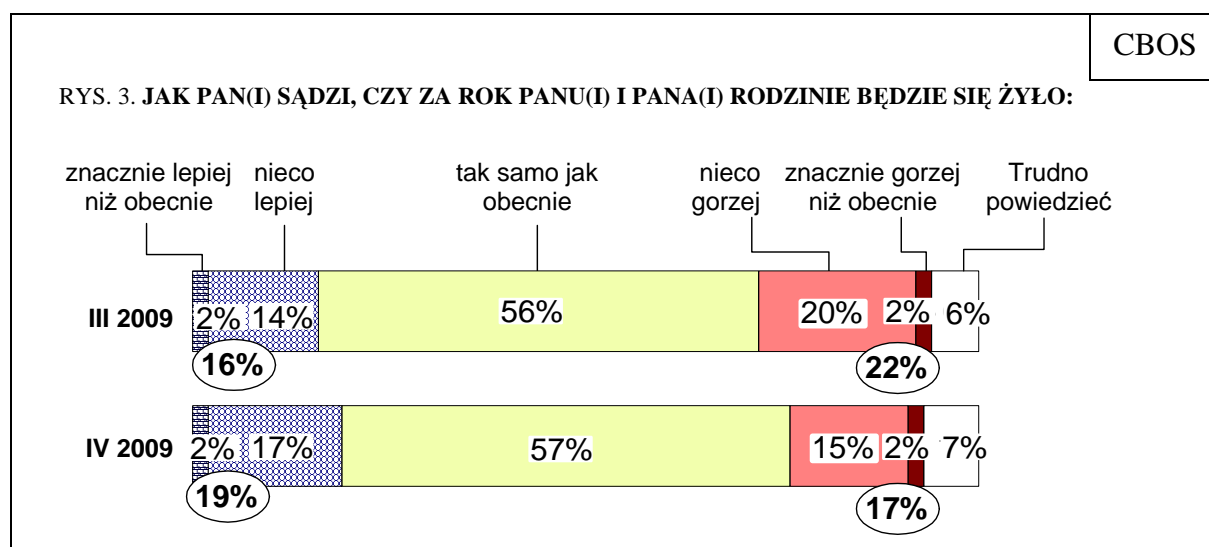
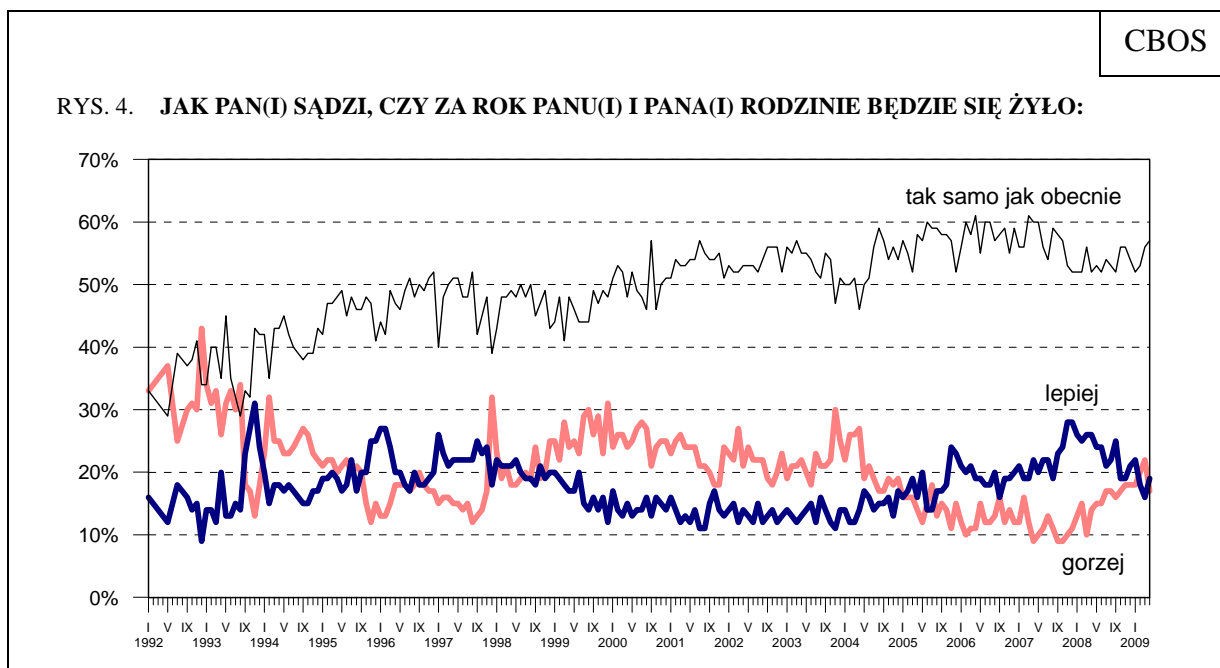


Tabela 3

Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:	Wskazania respondentów według terminów badań															
	IX 2008		X 2008		XI 2008		XII 2008		I 2009		II 2009		III 2009		IV 2009	
	w procentach															
– znacznie lepiej niż obecnie	3	25	2	19	2	19	3	21	2	22	2	18	2	16	2	19
– nieco lepiej	22		17		17		18		20		16		14		17	
– tak samo jak obecnie	52	52	56	56	56	56	54	54	52	52	53	53	56	56	57	57
– nieco gorzej	13		14		15		16		16		17		20		15	
– znacznie gorzej niż obecnie	3	16	3	17	3	18	2	18	2	18	3	20	2	22	2	17
Trudno powiedzieć	7	7	8	8	7	7	7	7	7	7	9	9	6	6	7	7

Od jesieni 2006 roku do września 2008 roku notowaliśmy przewagę osób przewidujących poprawę nad spodziewającymi się pogorszenia. W kolejnych miesiącach grupy te były liczebnie prawie takie same, a w marcu 2009 roku po raz pierwszy pesymiści wyraźnie przeważali nad optymistami. Jednak w kwietniu przewidywania ponownie się poprawiły. Można więc uznać, że zahamowany został proces narastania obaw o przyszłość, związany ze spowolnieniem gospodarczym w kraju.



Pominięto „trudno powiedzieć”

Tabela 4

Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV
	2008									2009			
	w procentach												
– lepiej	26	24	24	21	22	25	19	19	21	22	18	16	19
– tak samo	52	53	52	54	53	52	56	56	54	52	53	56	57
– gorzej	14	15	15	17	17	16	17	18	18	18	20	22	17
Trudno powiedzieć	8	8	9	8	8	7	8	7	7	7	9	6	7

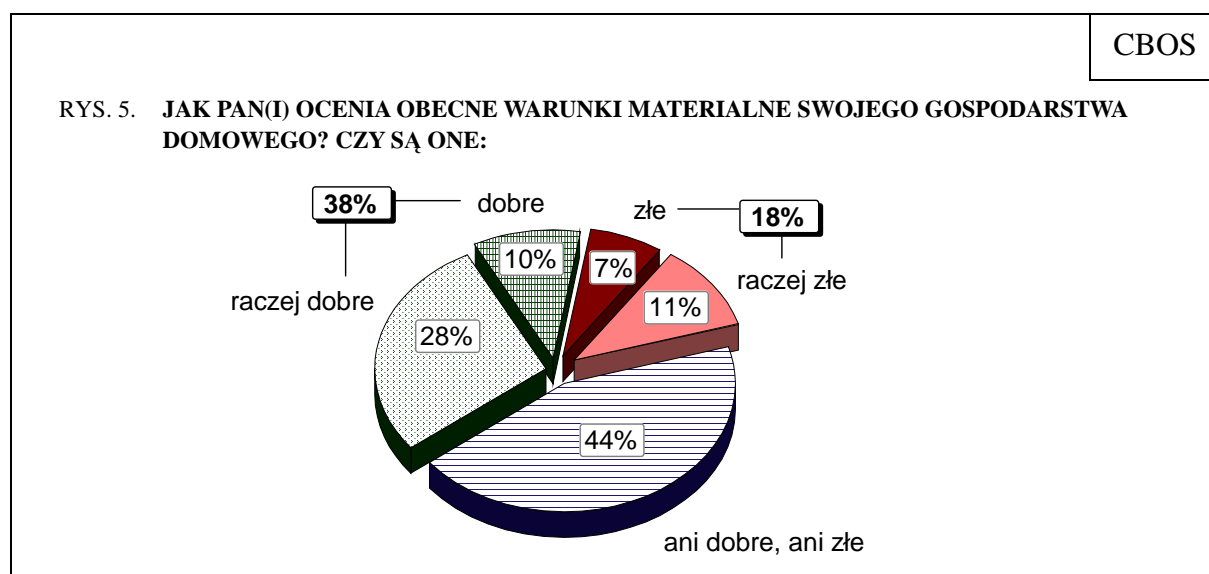
We wszystkich porównywanych grupach społeczno-demograficznych najczęstsza jest opinia, że najbliższy rok nie przyniesie żadnych zmian w poziomie życia rodzin (zob. tabele aneksowe). Poprawy poziomu życia najczęściej spodziewają się uczniowie i studenci, badani w wieku od 18 do 34 lat oraz – spośród pracujących – średni personel, technicy.

Optymizmowi sprzyja też wyższe wykształcenie, wysoka pozycja materialna i finansowa, a także zamieszkiwanie w wielkim lub dużym mieście (gdzie sytuacja na rynku pracy jest lepsza)⁴. Natomiast im gorsza kondycja materialna rodziny, niższe wykształcenie i starszy wiek badanych, tym na ogół bardziej pesymistyczne są ich przewidywania. Pogorszenia najczęściej obawiają się badani żyjący w złych warunkach materialnych, renciści, emeryci, osoby w wieku od 55 do 64 lat, rolnicy. Obawy o przyszłość częściej też deklarują kobiety niż mężczyźni.

WARUNKI MATERIALNE GOSPODARSTW DOMOWYCH

OCENY

W kwietniu prawie dwie piąte ankietowanych (38%) ocenia warunki materialne swoich gospodarstw domowych jako dobre (w tym 10% – jako bardzo dobre). Ponad dwie piąte (44%) uznaje je za przeciętne, natomiast prawie co piąty badany (18%) uważa, że jego rodzina żyje w złych warunkach (w tym 7% twierdzi, że są one bardzo złe). Widać więc, że dwukrotnie więcej jest zadowolonych z materialnej kondycji rodziny niż niezadowolonych (38% wobec 18%). Podobnie kształtowały się opinie badanych w ciągu minionych dwunastu miesięcy, w tym w ostatnim półroczu, kiedy uwidoczniły się problemy związane z kryzysem.



⁴ Zob. komunikat CBOS „Opinie o sytuacji na rynku pracy i zagrożeniu bezrobociem”, marzec 2009 (oprac. B. Wciórka).

Tabela 5

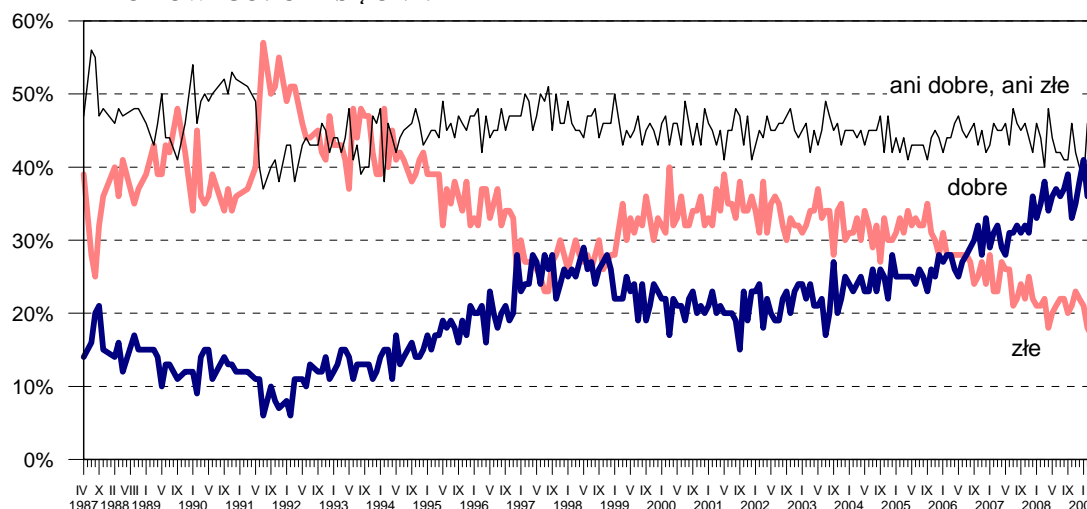
Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań															
	IX 2008		X 2008		XI 2008		XII 2008		I 2009		II 2009		III 2009		IV 2009	
	w procentach															
– dobre	12	39	10	33	12	35	10	38	12	41	11	36	9	36	10	38
– raczej dobre	27		23		23		28		29		25		27		28	
– ani dobre, ani złe	41	41	46	46	42	42	41	40	38	38	45	46	47	47	44	44
– raczej złe	10		10		11		12		11		10		9		11	
– złe	10	20	11	21	12	23	9	22	10	21	9	18	8	17	7	18

Prawie w całym ostatnim dwudziestoleciu największa grupa Polaków określała warunki materialne swoich gospodarstw domowych jako przeciętne (*ani dobre, ani złe*), zmieniały się jednak proporcje ocen dobrych i złych. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych osoby negatywnie oceniające swoje warunki materialne znacznie przeważały nad tymi, które oceniały je pozytywnie. Pod koniec 1996 roku ich odsetki zaczęły się równoważyć i w kolejnych dwóch latach utrzymywała się chwiejna równowaga liczby osób zadowolonych i niezadowolonych. Początek roku 1999 przyniósł ponowne pogorszenie – oceny negatywne zaczęły przeważać nad pozytywnymi. Stan ten utrzymał się do drugiej połowy 2005 roku, po czym nastąpiło ponowne zrównanie ocen, a od września 2006 roku zaczęła rosnać przewaga opinii pozytywnych. Od roku 2007 systematycznie, choć z wahaniami, przybywało osób określających swoje warunki materialne jako dobre, a ubywało tych, które uważały je za złe. Należy podkreślić, że ta korzystna tendencja nie uległa zahamowaniu na skutek pogorszenia sytuacji gospodarczej w kraju.

Tabela 6

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań													
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	
	2008									2009				
	w procentach													
– dobre	34	36	37	36	37	39	33	35	38	41	36	36	38	
– ani dobre, ani złe	48	44	42	42	41	41	46	42	40	38	46	47	44	
– złe	18	20	21	22	22	20	21	23	22	21	18	17	18	

RYS. 6. JAK PAN(I) OCENIA OBECNE WARUNKI MATERIALNE SWOJEGO GOSPODARSTWA DOMOWEGO? CZY SĄ ONE:



Do marca 1992 roku pytanie brzmiało: „Jak ocenia Pan(i) swoje (rodziny) obecne warunki materialne?“, a środkową kategorią skali było „średnie, przeciętne”

Stopień zadowolenia z warunków materialnych jest silnie zróżnicowany społecznie (zob. tabele aneksowe). Najlepiej oceniają je ankietowani o najwyższych dochodach (ponad 1500 zł *per capita*), mający wyższe wykształcenie, a spośród grup zawodowych – kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem, pracownicy administracyjno-biurowi, średni personel, technicy oraz uczniowie i studenci, badani w wieku od 18 do 34 lat. Im niższe natomiast dochody przypadające na osobę w rodzinie, poziom wykształcenia badanych oraz im starszy wiek i mniejsze miejsce zamieszkania, tym na ogół gorsze opinie o warunkach materialnych gospodarstw domowych. Negatywnie oceniają je przede wszystkim bezrobotni, renciści, osoby o najniższych dochodach (poniżej 500 zł *per capita*), mające wykształcenie podstawowe, a spośród grup zawodowych – rolnicy.

PRZEWIDYWANIA

W lutym i marcu bieżącego roku wyraźnie nasiliły się obawy przed pogorszeniem kondycji materialnej rodzin, osłabła też nadzieja na poprawę w tej dziedzinie. Kwiecień przyniósł jednak poprawę przewidywań.

Obecnie większość badanych (64%) uważa, że w ciągu najbliższego roku kondycja materialna ich rodzin pozostanie bez zmian. Jedna piąta (20%, od marca spadek o 6 punktów) spodziewa się jednak pogorszenia (w tym 16% uważa, że będzie ono niewielkie). Prawie co

szósty respondent (16%, wzrost o 4 punkty) oczekuje poprawy, jednak nadzieja ta zazwyczaj wyrażana jest ostrożnie (14% uważa, że warunki materialne ich rodzin *raczej się poprawią*). Obecnie zatem pesymistów jest tylko nieco więcej niż optymistów (20% wobec 16%).

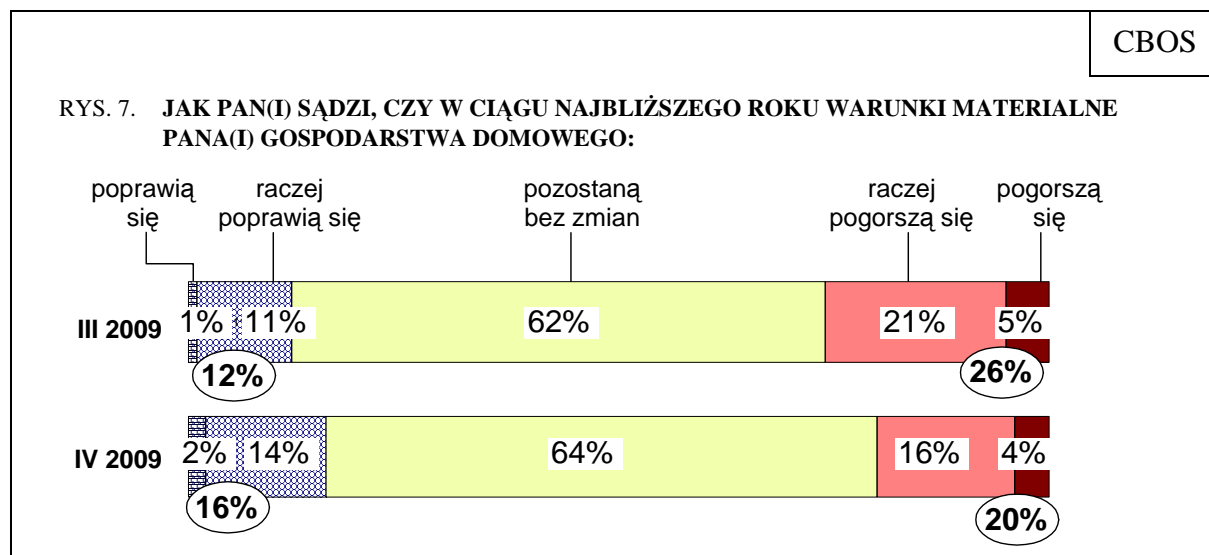
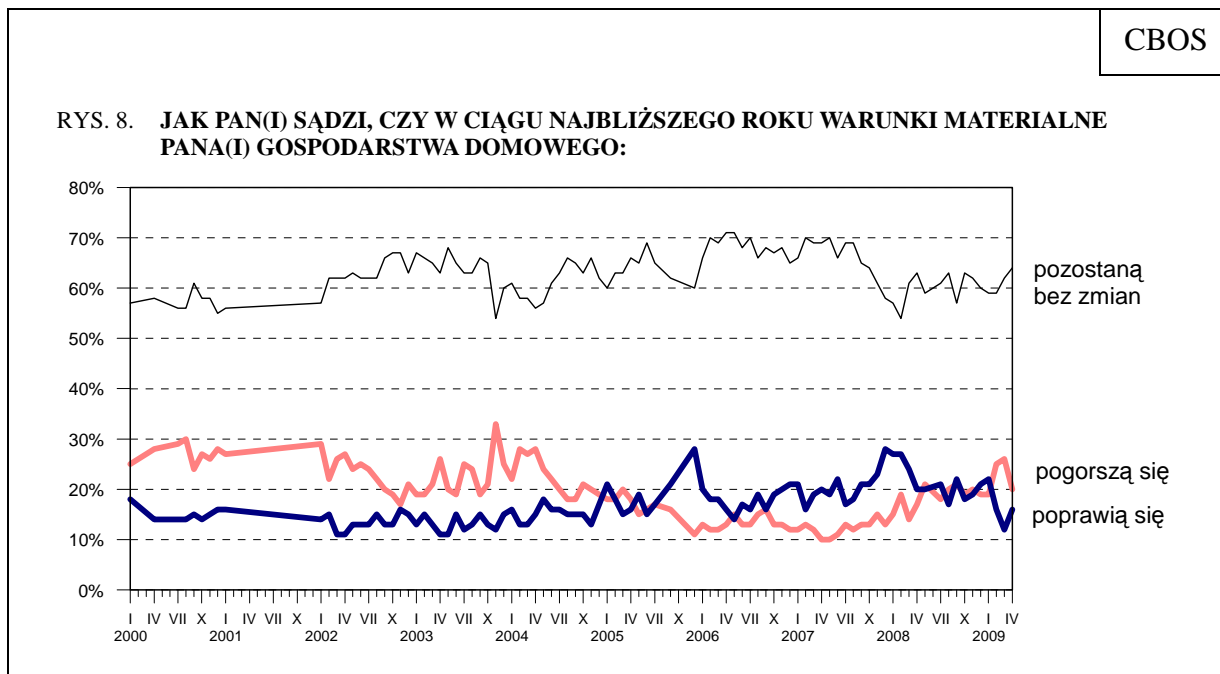


Tabela 7

Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku warunki materialne Pana(i) gospodarstwa domowego:	Wskazania respondentów według terminów badań															
	IX 2008		X 2008		XI 2008		XII 2008		I 2009		II 2009		III 2009		IV 2009	
	w procentach															
- poprawią się	3	22	2	18	1	19	2	21	2	22	1	16	1	12	2	16
- raczej poprawią się	19		16		18		19		20		15		11		14	
- pozostaną bez zmian	57	57	63	63	62	62	60	60	59	59	59	59	62	62	64	64
- raczej pogorszą się	15		14		14		15		15		19		21		16	
- - pogorszą się	6	21	5	19	6	20	4	19	4	19	6	25	5	26	4	20

Z perspektywy ostatnich ośmiu lat widać, że wśród badanych niezmiennie dominują osoby przekonane o stabilności warunków materialnych swoich gospodarstw domowych. Zmianie ulegają jednak proporcje badanych spodziewających się poprawy i przewidujących pogorszenie. Od drugiej połowy 2005 roku do kwietnia 2008 obserwowaliśmy przewagę optymistów nad pesymistami, kolejne miesiące przyniosły w zasadzie liczebną równowagę obu tych grup, a w lutym i marcu 2009 roku znacznie więcej było pesymistów niż optymistów. Natomiast w kwietniu dysproporcje te zmaleły i ci, którzy prognozują, że najbliższy rok pod względem materialnym będzie dla nich niekorzystny, już w niewielkim stopniu przeważają nad spodziewającymi się poprawy. Spowolnienie gospodarcze i rosnące zagrożenie bezrobociem przyczyniają się do osłabienia nadziei i wzrostu obaw przed

pogorszeniem kondycji materialnej rodzin, jednak wydaje się, że negatywne skutki kryzysu są dla Polaków i ich rodzin ciągle raczej potencjalnym zagrożeniem niż realnym doświadczeniem.



Pominięto „trudno powiedzieć”

Tabela 8

Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku warunki materialne Pana(i) gospodarstwa domowego:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IV	V	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV
	2008								2009			
	w procentach											
– poprawią się	20	20	21	17	22	18	19	21	22	16	12	16
– pozostaną bez zmian	63	59	61	63	57	63	62	61	59	59	62	64
– pogorszą się	17	21	18	20	21	19	20	18	19	25	26	20

Niemal we wszystkich grupach społeczno-demograficznych najczęstsza jest opinia, że najbliższy rok nie przyniesie zmian w kondycji materialnej rodzin – szczególnie często myślą tak rolnicy, którzy niemal zupełnie nie liczą na poprawę, oraz mieszkańcy wsi. Pogorszenia obawiają się przede wszystkim badani żyjący w złych warunkach materialnych, renciści, a także – choć rzadziej – emeryci, osoby powyżej 54 roku życia. Natomiast im wyższe wykształcenie, lepsza kondycja materialna rodziny i młodszy wiek badanych, tym bardziej optymistyczne są ich przewidywania. Poprawy częściej od innych spodziewają się respondenci w wieku od 18 do 34 lat, badani najlepiej wykształceni i sytuowani, żyjący

w dobrych warunkach, uczniowie i studenci, mieszkańcy wielkich miast, a także – co należy podkreślić, ponieważ nie uwidoczniło się to marcu – bezrobotni i robotnicy niewykwalifikowani.

SPOSÓB GOSPODAROWANIA PIENIĘDZMI I ZAGROŻENIE BIEDĄ

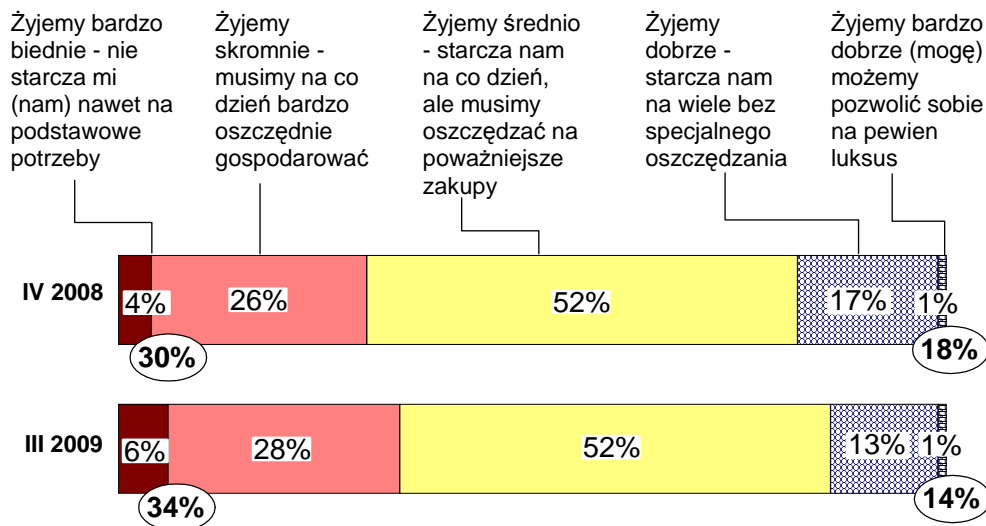
OCENY

Badani charakteryzując sposób gospodarowania pieniędzmi w swoich gospodarstwach domowych oraz możliwości zaspokojenia potrzeb najczęściej (52%) twierdzą, że żyją średnio, czyli że dochody wystarczają im jedynie na codzienne wydatki, natomiast muszą oszczędzać na poważniejsze zakupy. Ponad jedna czwarta respondentów (28%) ocenia życie swoich rodzin jako skromne, co oznacza, że muszą na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi, a sześciu na stu (6%) przyznaje, że oni i ich rodziny żyją bardzo biednie i nie starcza im nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Tylko co siódmy ankietowany (14%) nie martwi się o zaspokojenie potrzeb oceniając, że jemu i jego rodzinie żyje się dobrze i stać ich na wiele, w tym jeden na stu (1%) twierdzi, że może sobie pozwolić nawet na pewien luksus.

Znacznie więcej jest zatem osób żyjących w niedostatku, tzn. skromnie (muszą oszczędnie gospodarować) lub bardzo biednie (nie starcza im na podstawowe potrzeby), niż tych, które żyją na poziomie wyższym od średniego (34% wobec 14%).

W porównaniu z pomiarem ubiegłorocznym sytuacja uległa pogorszeniu – przybyło (o 4 punkty) rodzin żyjących w niedostatku, a ubyło (o 4 punkty) tych, które cieszą się dobrobytem. Można przyjąć, że te negatywne zmiany są skutkiem spowolnienia gospodarczego, które przyniosło wzrost bezrobocia w kraju.

RYS. 9. KTÓRE Z WYMIENIONYCH OKREŚLEŃ NAJLEPIEJ CHARAKTERYZUJE SPOSÓB GOSPODAROWANIA PIENIĘDZMI W PANA(I) GOSPODARSTWIE DOMOWYM?

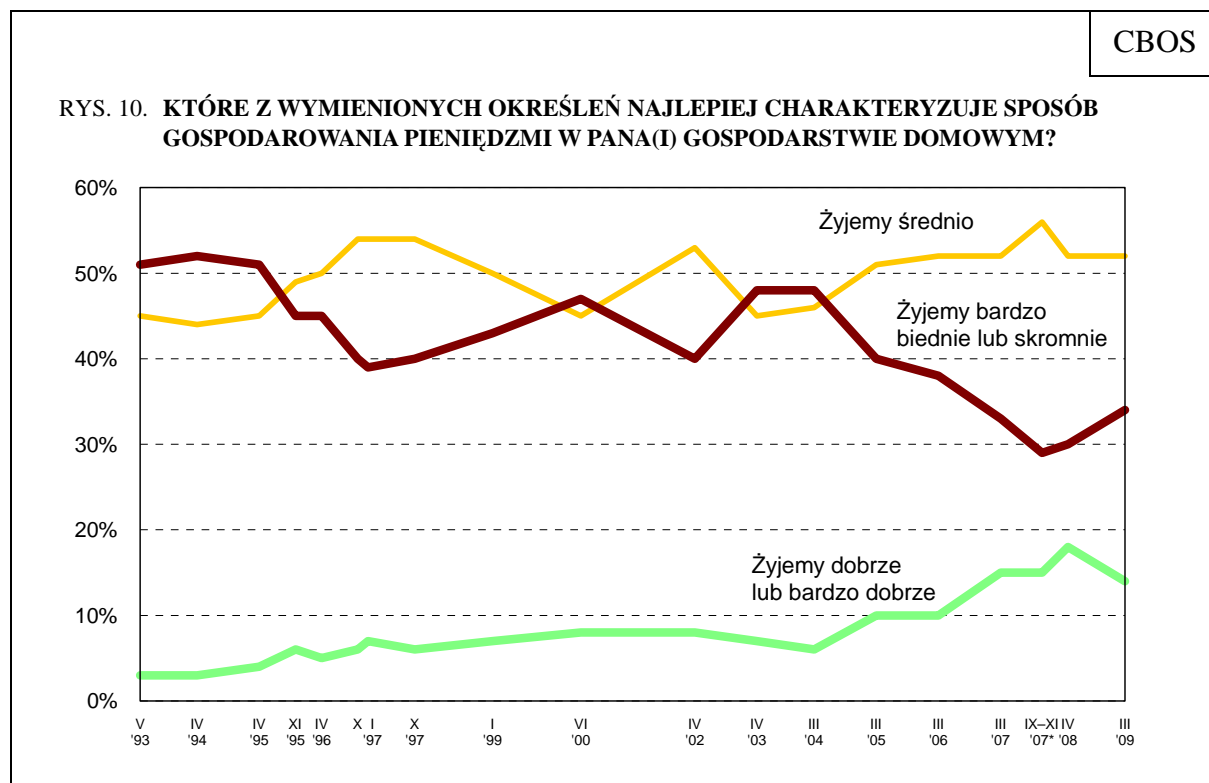


Sytuacja rodzin była najgorsza w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, kiedy ponad połowa badanych określała swój poziom życia jako niższy od przeciętnego, w tym co jedenasty wskazywał na panującą w rodzinie biedę. Odsetek osób żyjących dobrze lub bardzo dobrze był znikomy (nie przekraczał 4%). Od jesieni 1995 roku do jesieni 1997 roku poziom życia się poprawiał – stopniowo ubywało rodzin żyjących skromnie, natomiast przybywało żyjących średnio, ustabilizował się też – na nieco wyższym niż wcześniej poziomie – odsetek rodzin żyjących dobrze. W latach 1999–2002 nie odnotowano znaczących zmian, natomiast w roku 2003 i 2004, gdy bezrobocie osiągnęło najwyższy poziom, znów zarejestrowano wzrost odsetka rodzin żyjących bardzo biednie. W kolejnych latach sytuacja stopniowo się poprawiała. Szczególnie korzystny dla rodzin okazał się rok 2008. Obecnie ich sytuacja jest gorsza niż rok temu, ale nadal znacznie lepsza niż przed rokiem 2007.

Tabela 9

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	V '93	IV '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96	I '97	X '97	I '99	VI '00	IV '02	IV '03	III '04	III '05	III '06	III '07	IX-XI '07*	IV '08	III '09
	w procentach																		
Żyjemy bardzo biednie – nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	9	9	9	6	7	6	7	7	7	8	6	9	9	6	8	5	3	4	6
Żyjemy skromnie – musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	42	39	38	34	32	33	36	39	34	39	39	34	30	28	26	26	28
Żyjemy średnio – starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	45	44	45	49	50	54	54	54	50	45	53	45	46	51	52	52	56	52	52
Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	3	3	3	5	5	6	6	5	6	7	7	7	6	9	9	14	14	17	13
Żyjemy bardzo dobrze (mogę) możemy pozwolić sobie na pewien luksus	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1

* Badanie „Warunki życiowe społeczeństwa polskiego: problemy i strategie”, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=38 866)



* Badanie „Warunki życiowe społeczeństwa polskiego: problemy i strategie”, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=38 866)

Sposób gospodarowania pieniędzmi w gospodarstwie domowym zależy od położenia życiowego badanych. Bardzo wyraźnie powiązany jest z wysokością dochodów i warunkami materialnymi oraz z poziomem wykształcenia, sytuacją zawodową, a także z wiekiem i stanem zdrowia ankietowanych. Im gorsze są ich warunki materialne, niższe dochody na osobę w rodzinie, a także im niższe mają wykształcenie oraz pozycję zawodową i im są starsi, tym częściej deklarują, że żyją w niedostatku (skromnie lub bardzo biednie). Do najbardziej upośledzonych pod tym względem należą też bezrobotni oraz ci, którzy doświadczyli trwałej utraty zdrowia (reńciści), a ponadto robotnicy niewykwalifikowani, badani z wykształceniem podstawowym, przede wszystkim zaś osoby żyjące w złych warunkach materialnych. Wszyscy wymienieni najczęściej przyznają, że ich rodziny żyją bardzo biednie i nie starcza im pieniędzy nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Do grupy najbiedniejszych częściej od innych zaliczają się też najstarsi respondenci – w wieku powyżej 64 lat.

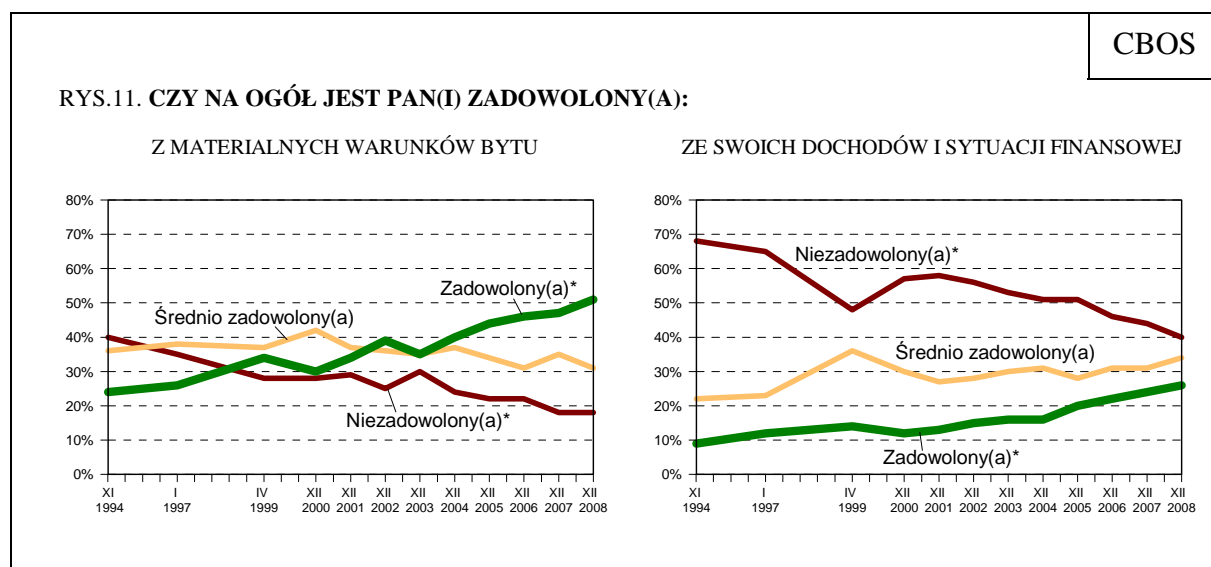
Im lepiej natomiast wykształceni są badani, im lepszą mają sytuację bytową, wyższą pozycję zawodową oraz im są młodszy i mieszkają w większej miejscowości, tym częściej na ogół twierdzą, że starcza im na wiele bez specjalnego oszczędzania lub nawet mogą sobie pozwolić na pewien luksus. Do dobrobytu przyznają się przede wszystkim badani najlepiej sytuowani, o dochodach powyżej 1500 zł na osobę w rodzinie, żyjący w dobrych warunkach materialnych, kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem oraz uczniowie i studenci (zob. tabele aneksowe).

Zrozumiałe, że opinie o sposobie gospodarowania pieniędzmi są silnie związane z pozostałymi subiektywnymi wskaźnikami kondycji materialnej rodzin, tzn. ocenami materialnych warunków życia gospodarstw domowych ($r=0,64$) oraz poziomu życia rodzin ($r = 0,53$). Zestawienie tych wskaźników ukazuje, że – niezależnie od zastosowanej metody pomiaru opinii – mniej więcej połowa rodzin uważa, że żyje im się przeciętnie (średnio). Pozostałe wnioski są jednak rozbieżne. Z analizy sposobu gospodarowania pieniędzmi w gospodarstwie domowym wynika, że odsetek rodzin żyjących w niedostatku (skromnie lub biednie) jest znacznie wyższy niż żyjących na poziomie ponadprzeciętnym. Natomiast pozostałe wskaźniki ukazują odwrotne proporcje obu tych grup, tzn. liczebną przewagę pozytywnie oceniających poziom życia i warunki materialne nad tymi, którzy oceniają je negatywnie.

Tabela 10

Oceny poziomu życia rodzin	Subiektywne wskaźniki					
	jak się żyje rodzinie		warunki materialne gospodarstwa domowego		sposób gospodarowania pieniędzmi	
	w procentach					
Pozytywne	5	41	10	38	1	14
	36		28		13	
Przeciętne (średnie)	45	45	44	44	52	52
Negatywne	11	14	11	18	28	33
	3		7		6	
Pominięto „trudno powiedzieć”						

Odnotowana rozbieżność wyników wiąże się zapewne z faktem, że ocena sposobu gospodarowania pieniędzmi dotyczy bezpośrednio sytuacji finansowej gospodarstwa domowego, podczas gdy pozostałe oceny koncentrują się na sprawach ogólniejszych (warunkach materialnych i poziomie życia rodzin). Wyjaśnienie to znajduje potwierdzenie w wynikach innych naszych badań, które wskazują, że Polacy znacznie bardziej zadowoleni są z materialnych warunków bytu niż ze swoich dochodów i sytuacji finansowej. Ukazują też, że w ostatnich piętnastu latach rośnie satysfakcja z ekonomicznego wymiaru egzystencji, jednak poprawa jest znacznie bardziej widoczna w przypadku zadowolenia z materialnych warunków bytu niż z sytuacji finansowej rodziny⁵.

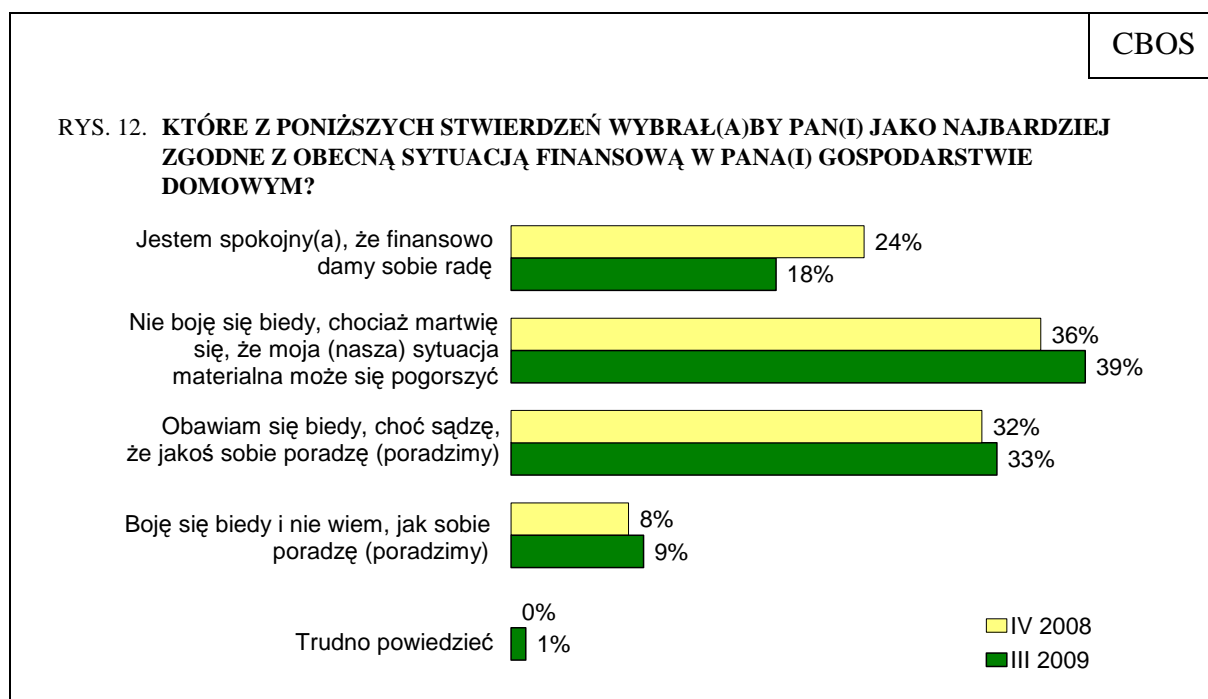


* Połączone odpowiedzi „bardzo zadowolony(a)” i „raczej zadowolony(a)” oraz „bardzo niezadowolony(a)” i „raczej niezadowolony(a)”

⁵ Zob. komunikat CBOS „Polacy o swoim zadowoleniu z życia. Opinie z lat 1994–2008”, styczeń 2009 (oprac. B. Wciórka).

PRZEWIDYWANIA

Nadal wysoki jest w Polsce poziom poczucia zagrożenia biedą – doświadcza go obecnie ponad dwie piąte badanych (42%), w tym co trzeci (33%) przewiduje, że rodzina przetrwa biedę, ale dziewięciu na stu (9%) nie ma takiej nadziei, odczuwa bezradność w tym względzie. Ponad połowa ankietowanych (57%) jest wprawdzie wolna od lęku przed biedą, jednak przeważnie (39%, o 3 punkty więcej niż przed rokiem) obawia się pogorszenia sytuacji materialnej swojej rodziny. Tylko niespełna jedna piąta ankietowanych (18%, od ubiegłego roku spadek o 6 punktów) ma pełne poczucie bezpieczeństwa finansowego i spokojnie myśli o przyszłości.



Porównanie uzyskanych wyników z danymi sprzed roku wskazuje, że zmalał (o 6 punktów) odsetek osób mających pełne poczucie bezpieczeństwa, spokojnych o sytuację finansową swojej rodziny, natomiast nieco przybyło (o 3 punkty) tych, którzy wprawdzie nie boją się biedy, ale martwią się, że sytuacja materialna ich rodzin może się pogorszyć. Można więc uznać, że spowolnienie gospodarcze w kraju i związane z nim niekorzystne zmiany na rynku pracy osłabiły poczucie bezpieczeństwa finansowego rodzin, nieco rozbudziły też lęk przed pogorszeniem ich sytuacji materialnej, jednak nie zwiększyły obaw przed biedą. Warto przy tym podkreślić, że w roku ubiegłym – podobnie jak i w 2007 – opinie na ten temat

były wyjątkowo korzystne. Wynika to z faktu, że w latach 2004–2008 systematycznie rosła grupa badanych mających pełne poczucie bezpieczeństwa, a malała tych, którzy obawiają się biedy i czują się wobec niej bezradni.

Tabela 11

Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	I '97	V '98	I '99	VI '00	IV '02	IV '03	III '04	III '05	III '06	III '07	IV '08	III '09
	w procentach											
Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	11	15	11	11	11	12	11	15	19	21	24	18
Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że moja (nasza) sytuacja materialna może się pogorszyć	39	38	34	33	36	32	36	33	34	33	36	39
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzę (poradzimy)	37	33	38	37	36	42	37	37	33	35	32	33
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzę (poradzimy)	12	13	16	18	15	14	15	14	13	9	8	9
Trudno powiedzieć	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	0	1

Poczucie zagrożenia biedą oraz bezpieczeństwa materialnego bardzo silnie związane jest ze sposobem gospodarowania pieniędzmi i możliwością zaspokojenia potrzeb ($r=0,54$). Zależy także od położenia życiowego badanych.

Tabela 12

Sposób gospodarowania pieniędzmi	Deklarowane poczucie bezpieczeństwa materialnego			
	Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	Nie boję się biedy, choć martwię się, że nasza sytuacja może się pogorszyć	Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy
	w procentach			
Żyjemy dobrze lub bardzo dobrze	51	40	8	1
Żyjemy średnio	16	49	31	3
Żyjemy skromnie	5	25	54	14
Żyjemy bardzo biednie	5	7	20	67
Pominięto „trudno powiedzieć”				

Bezradność wobec zagrożenia biedą zdecydowanie najczęściej ujawniają osoby, o których można powiedzieć, że realnie jej doświadczają (deklarują, że ich rodziny żyją bardzo biednie). Postawa taka wyraźnie wiąże się z położeniem życiowym badanych – im niższe dochody, gorsze warunki materialne, niższe wykształcenie, a także im starszy wiek i mniejsza miejscowość zamieszkania, tym więcej bezradnych wobec zagrożenia biedą.

Najczęściej są to osoby żyjące w złych warunkach materialnych, bezrobotni, renciści, badani mający wykształcenie podstawowe, robotnicy niewykwalifikowani, respondenci najgorzej sytuowani, powyżej 64 roku życia, emeryci. Należy jednak podkreślić, że we wszystkich wymienionych grupach przeważają liczebnie osoby, które obawy przed biedą wiążą z nadzieją na jej przewyciężenie. Taka **postawa „na przetrwanie biedy”** przeważa także w rodzinach robotników wykwalifikowanych, badanych z wykształceniem zasadniczym zawodowym, w średnim wieku (od 45 do 54 roku życia), mających na utrzymaniu co najmniej troje dzieci. Jest ona typowa dla tych, którzy deklarują, że żyją skromnie. **Postawa pozbawiona wprawdzie lęku przed biedą, ale nacechowana obawą przed pogorszeniem sytuacji materialnej rodziny** najczęściej charakteryzuje osoby, które deklarują, że żyją na średnim poziomie, tzn. na co dzień wystarcza im pieniędzy, ale muszą oszczędzać na poważniejsze zakupy, respondentów mających dochody od 1001 zł do 1500 zł *per capita* i co najmniej średnie wykształcenie, a także uczniów i studentów, pracowników administracyjno-biurowych oraz – co warto podkreślić – rolników. **Poczucie bezpieczeństwa materialnego rodziny** najczęściej cechuje respondentów deklarujących, że żyją w dobrobycie (tzn. starcza im na wiele bez specjalnego oszczędzania, a nawet mogą sobie pozwolić na pewien luksus), najlepiej sytuowanych, najlepiej wykształconych, należących do kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem oraz uczniów i studentów.

Nawiązując do opracowania poświęconego bezrobociu⁶, warto zwrócić uwagę na sytuację gospodarstw domowych osób bezrobotnych. Kondycja materialna ich rodzin jest znacznie gorsza niż rodzin osób mających zatrudnienie. Znacznie silniejsze jest też wśród nich poczucie zagrożenia biedą. Wśród bezrobotnych więcej niż co siódmy (15%) utrzymuje, że jego rodzina żyje bardzo biednie (wśród pracujących – 4%), a prawie dwie piąte (37%) – że skromnie i musi na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować (wśród pracujących – 22%). Ponadto co piąty bezrobotny (19%) odczuwa lęk przed biedą i bezradność (wśród pracujących – 6%), ponad dwie piąte (44%) obawia się biedy, ale ma nadzieję, że jakoś sobie poradzi (wśród pracujących – 32%).

⁶ Zob. komunikat CBOS „Bezrobocie i bezrobotni w badaniach opinii społecznej”, kwiecień 2009 (oprac. B. Wciórka).

Na poziomie niższym niż średni żyje zatem ponad połowa bezrobotnych (52%) i jedna czwarta pracujących (26%). Ponadto zagrożenie biedą odczuwa prawie dwie trzecie bezrobotnych (63%) i niemal dwie piąte zatrudnionych (38%), w tym poczucie bezradności wobec biedy dotyka co piątego bezrobotnego (19%) i sześciu na stu pracujących (6%).

Tabela 13

Wskaźniki sytuacji bytowej	Bezrobotni	Pracujący	Ogół badanych
	N=108	N=498	N=979
w procentach			
Które z wymienionych określają najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?			
Żyjemy bardzo biednie – nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	15	4	6
Żyjemy skromnie – musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	37	22	27
Żyjemy średnio – starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	41	58	52
Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	7	15	13
Żyjemy bardzo dobrze – mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	0	1	1
Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?			
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzę (poradzimy)	19	6	9
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzę (poradzimy)	44	32	33
Nie boję się biedy, choć martwię się, że moja (nasza) sytuacja materialna może się pogorszyć	25	42	38
Jestem spokojny(a), że finansowo dam (damy) sobie radę	11	19	18
Trudno powiedzieć	1	1	1

Na zakończenie warto przedstawić obraz kondycji materialnej rodzin utworzony z wypowiedzi badanych na temat poziomu życia i obaw przed biedą.

Ponad połowa Polaków – według własnych deklaracji – żyje **przeciętnie**, tzn. uważa, że rodzinie starcza pieniędzy na codzienne życie, jednak musi oszczędzać na poważniejsze zakupy. W tym największa grupa (25%) obawia się pogorszenia sytuacji materialnej rodziny, prawie co szósty (16%) boi się biedy, ale ma nadzieję na jej przezwyciężenie, ośmiu na stu (8%) ma pełne poczucie bezpieczeństwa finansowego, a jeden na stu (1%) odczuwa lęk przed biedą i bezradność⁷.

Co trzeci dorosły żyje w **niedostatku**, tzn. skromnie (rodzina musi na co dzień oszczędnie gospodarować pieniędzmi) lub bardzo biednie (nie starcza pieniędzy nawet

⁷ Pozostali (2%) nie potrafili odpowiedzieć na pytanie dotyczące ich obaw przed biedą.

na zaspokojenie podstawowych potrzeb). W tym największa grupa (16%) obawia się biedy, lecz ma nadzieję na jej przewyciężenie, ośmiu na stu respondentów (8%) odczuwa lęk przed biedą i bezradność, siedmiu na stu (7%) wprawdzie nie boi się biedy, ale obawia się pogorszenia sytuacji materialnej, a dwóch na stu (2%) w ogóle nie martwi się o przyszłość finansową rodziny.

Co siódmy dorosły żyje w **dobrobycie**, tzn. dobrze (jemu i jego rodzinie starcza na wiele bez specjalnego oszczędzania) lub bardzo dobrze (mogą sobie pozwolić nawet na pewien luksus). W tym siedmiu na stu (7%) ma pełne poczucie bezpieczeństwa finansowego rodziny, sześciu na stu (6%) nie boi się biedy, ale obawia się pogorszenia sytuacji materialnej, a jeden na stu (1%) odczuwa lęk przed biedą i bezradność.

Kolejne badania pokażą, jak wraz ze zmianą sytuacji gospodarczej w kraju zmienia się obraz kondycji materialnej rodzin.



Pogorszenie sytuacji gospodarczej w kraju i wzrost bezrobocia w niewielkim stopniu odbiły się na kondycji rodzin. W ciągu ostatniego roku w zasadzie nie zmieniły się opinie respondentów o poziomie życia i warunkach materialnych ich rodzin, jednak z odpowiedzi na pytanie dotyczące sposobu gospodarowania pieniędzmi wynika, że nieco przybyło rodzin żyjących w niedostatku (skromnie lub bardzo biednie), a ubyło tych, które cieszą się dobrobytem. Negatywny wpływ spowolnienia gospodarczego w kraju widać w przewidywaniach dotyczących poziomu życia i warunków materialnych rodzin w najbliższym roku, które w lutym i marcu uległy pogorszeniu, jednak w kwietniu znów się poprawiły. W stosunku do sytuacji sprzed roku osłabło natomiast w społeczeństwie poczucie bezpieczeństwa finansowego rodzin i nieco wzrósł lęk przed pogorszeniem ich sytuacji materialnej. Nie wzrosło jednak poczucie zagrożenia biedą.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1

Kwiecień 2009		Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:				Liczba osób
		dobrze	ani dobrze, ani źle	źle	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		41	45	14	0	1094
Płeć	Mężczyźni	43	43	14		514
	Kobiety	40	47	14	0	580
Wiek	18-24 lata	66	27	7		156
	25-34	55	39	7		209
	35-44	44	43	13		175
	45-54	36	48	16		189
	55-64	24	57	19		178
	65 lat i więcej	23	55	21	1	186
Miejsce zamieszkania	Wieś	34	50	16	0	410
	Miasto do 20 tys.	42	41	17		147
	20-100 tys.	37	48	15		214
	101-500 tys.	52	37	11		181
	501 tys. i więcej mieszk.	52	42	6		142
Wykształcenie	Podstawowe	29	47	24	0	279
	Zasadnicze zawodowe	29	53	18		273
	Średnie	46	46	9		379
	Wyższe	71	26	3		163
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	79	21			96
	Średni personel, technicy	55	41	5		41
	Pracownicy adm.-biurowi	57	43			68
	Pracownicy usług	39	54	7		67
	Robotnicy wykwalifikowani	40	48	12		143
	Robotnicy niewykwalifik.	41	44	15		47
	Rolnicy	24	51	24		58
	Pracujący na własny rach.	51	41	8		37
Bierni zawodowo	Renciści	18	56	26		75
	Emeryci	21	60	19	0	230
	Uczniowie i studenci	78	20	3		93
	Bezrobotni	18	44	39		66
	Gospodynie domowe i inni	42	41	17		73
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	55	43	2		138
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	56	40	3		77
	sekt. pryw. poza rolnict.	53	38	9		248
	prywatnym gosp. rolnym	27	52	21		51
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	28	50	22		228
	501-750	28	56	15		189
	751-1000	36	50	13	1	181
	1001-1500	49	43	8		166
	Powyżej 1500 zł	73	23	4		114
Ocena własnych war. mater.	Źłe	5	37	58		194
	Średnie	23	71	7	0	483
	Dobre	79	19	1		417
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	44	41	15		68
	Raz w tygodniu	42	45	12		507
	1-2 razy w miesiącu	32	53	16		205
	Kilka razy w roku	43	41	15	0	217
	W ogóle nie uczestniczy	48	39	13		97
Poglądy polityczne	Lewica	44	47	10		147
	Centrum	42	45	13		383
	Prawica	45	43	12		354
	Trudno powiedzieć	32	47	21	0	211

Tabela 2

Kwiecień 2009		Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:				Liczba osób
		lepiej niż obecnie	tak samo jak obecnie	gorzej niż obecnie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		19	57	17	7	1094
Płeć	Mężczyźni	20	60	14	7	514
	Kobiety	18	55	20	8	580
Wiek	18-24 lata	30	58	8	4	156
	25-34	30	56	8	6	209
	35-44	18	59	15	8	175
	45-54	18	56	20	7	189
	55-64	9	60	27	4	178
	65 lat i więcej	7	56	22	14	186
Miejsce zamieszkania	Wieś	15	59	17	8	410
	Miasto do 20 tys.	19	63	12	7	147
	20-100 tys.	15	59	19	8	214
	101-500 tys.	25	48	22	5	181
	501 tys. i więcej mieszk.	27	56	11	7	142
Wykształcenie	Podstawowe	16	54	20	10	279
	Zasadnicze zawodowe	17	58	17	8	273
	Średnie	18	60	16	7	379
	Wyższe	29	57	12	2	163
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	27	55	15	2	96
	Średni personel, technicy	32	45	18	5	41
	Pracownicy adm.-biurowi	22	63	11	3	68
	Pracownicy usług	23	61	10	7	67
	Robotnicy wykwalifikowani	15	65	9	10	143
	Robotnicy niewykwalifik.	25	53	15	7	47
	Rolnicy	11	62	23	3	58
	Pracujący na własny rach.	21	63	12	4	37
Bierni zawodowo	Renciści	7	53	30	10	75
	Emeryci	8	56	26	10	230
	Uczniowie i studenci	32	58	7	3	93
	Bezrobotni	27	53	12	7	66
		Gospodynie domowe i inni	22	53	15	10
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	25	59	15	1	138
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	23	58	11	8	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	23	59	10	8	248
	prywatnym gosp. rolnym	13	65	20	2	51
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	17	58	15	11	228
	501-750	18	59	18	5	189
	751-1000	14	59	17	10	181
	1001-1500	16	61	19	4	166
	Powyżej 1500 zł	29	60	8	4	114
Ocena własnych war. mater.	Złe	10	48	35	7	194
	Średnie	15	58	18	8	483
	Dobre	26	61	7	6	417
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	25	51	16	8	68
	Raz w tygodniu	16	59	19	6	507
	1-2 razy w miesiącu	16	59	18	7	205
	Kilka razy w roku	21	55	15	9	217
	W ogóle nie uczestniczy	32	54	9	5	97
Poglądy polityczne	Lewica	17	59	17	7	147
	Centrum	18	60	17	6	383
	Prawica	21	61	14	4	354
	Trudno powiedzieć	18	47	20	15	211

Tabela 3

Kwiecień 2009		Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:			Liczba osób
		złe	ani dobre, ani złe	dobre	
		%	%	%	
Ogółem		18	44	38	1094
Płeć	Mężczyźni	19	41	40	514
	Kobiety	16	47	36	580
Wiek	18-24 lata	10	36	54	156
	25-34	13	37	51	209
	35-44	17	41	41	175
	45-54	18	45	37	189
	55-64	24	52	24	178
	65 lat i więcej	24	54	22	186
Miejsce zamieszkania	Wieś	22	51	27	410
	Miasto do 20 tys.	18	45	37	147
	20-100 tys.	20	41	38	214
	101-500 tys.	13	35	52	181
	501 tys. i więcej mieszk.	7	40	52	142
Wykształcenie	Podstawowe	28	49	24	279
	Zasadnicze zawodowe	23	54	23	273
	Średnie	12	44	44	379
	Wyższe	6	20	74	163
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	2	15	83	96
	Średni personel, technicy	7	40	54	41
	Pracownicy adm.-biurowi	7	31	62	68
	Pracownicy usług	7	58	35	67
	Robotnicy wykwalifikowani	18	41	41	143
	Robotnicy niewykwalifik.	24	43	33	47
	Rolnicy	22	66	12	58
	Pracujący na własny rach.	15	32	53	37
Bierni zawodowo	Renciści	35	54	12	75
	Emeryci	23	55	22	230
	Uczniowie i studenci	4	36	60	93
	Bezrobotni	47	38	15	66
	Gospodynie domowe i inni	17	52	32	73
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	6	36	58	138
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	6	34	60	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	13	37	51	248
	prywatnym gosp. rolnym	18	69	13	51
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	36	48	16	228
	501-750	22	52	26	189
	751-1000	13	52	35	181
	1001-1500	8	45	48	166
	Powyżej 1500 zł	1	17	82	114
Ocena własnych war. mater.	Złe	100			194
	Średnie		100		483
	Dobre			100	417
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	11	57	32	68
	Raz w tygodniu	15	47	38	507
	1-2 razy w miesiącu	24	44	32	205
	Kilka razy w roku	22	39	39	217
	W ogóle nie uczestniczy	14	33	53	97
Poglądy polityczne	Lewica	14	41	45	147
	Centrum	17	42	42	383
	Prawica	15	43	41	354
	Trudno powiedzieć	26	52	21	211

Tabela 4

Kwiecień 2009		Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku warunki materialne Pana(i) gospodarstwa domowego:			Liczba osób
		pogorszą się	pozostaną bez zmian	poprawią się	
		%	%	%	
Ogółem		20	64	16	1094
Płeć	Mężczyźni	18	63	19	514
	Kobiety	21	66	13	580
Wiek	18-24 lata	10	58	32	156
	25-34	12	59	29	209
	35-44	19	65	16	175
	45-54	22	67	12	189
	55-64	27	69	3	178
	65 lat i więcej	28	69	3	186
Miejsce zamieszkania	Wieś	18	71	12	410
	Miasto do 20 tys.	21	62	16	147
	20-100 tys.	22	65	13	214
	101-500 tys.	23	57	20	181
	501 tys. i więcej mieszk.	16	58	26	142
Wykształcenie	Podstawowe	23	67	10	279
	Zasadnicze zawodowe	17	68	15	273
	Średnie	21	61	18	379
	Wyższe	15	61	23	163
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	16	61	23	96
	Średni personel, technicy	18	57	25	41
	Pracownicy adm.-biurowi	17	65	18	68
	Pracownicy usług	18	61	21	67
	Robotnicy wykwalifikowani	17	69	14	143
	Robotnicy niewykwalifik.	19	49	32	47
	Rolnicy	14	81	5	58
	Pracujący na własny rach.	12	57	31	37
Bierni zawodowo	Renciści	36	59	5	75
	Emeryci	28	68	4	230
	Uczniowie i studenci	10	68	22	93
	Bezrobotni	18	53	29	66
	Gospodynie domowe i inni	16	66	18	73
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	18	61	21	138
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	21	58	21	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	13	63	24	248
	prywatnym gosp. rolnym	16	81	3	51
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	21	63	16	228
	501-750	21	65	14	189
	751-1000	24	61	16	181
	1001-1500	20	66	14	166
	Powyżej 1500 zł	14	64	22	114
Ocena własnych war. mater.	Złe	46	43	11	194
	Średnie	19	69	12	483
	Dobre	8	69	23	417
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	17	68	15	68
	Raz w tygodniu	20	67	13	507
	1-2 razy w miesiącu	22	65	14	205
	Kilka razy w roku	20	56	24	217
	W ogóle nie uczestniczy	13	66	21	97
Poglądy polityczne	Lewica	21	64	15	147
	Centrum	18	64	18	383
	Prawica	20	63	17	354
	Trudno powiedzieć	23	68	9	211

Tabela 5

Marzec 2009		Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?					Liczba osób
		Żyjemy bardzo biednie – nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	Żyjemy skromnie – musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	Żyjemy średnio – starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	Żyjemy dobrze – starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	Żyjemy bardzo dobrze mogą (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		6	28	52	13	1	979
Płeć	Mężczyźni	6	28	50	16	1	462
	Kobiety	6	27	54	11	2	517
Wiek	18-24 lata	2	16	58	21	2	144
	25-34	1	18	60	18	3	181
	35-44	5	28	50	16	2	146
	45-54	9	28	52	10		161
	55-64	8	35	47	9	1	171
	65 lat i więcej	11	39	45	5		177
Miejsce zamieszkania	Wieś	6	29	53	10	1	366
	Miasto do 20 tys.	6	35	48	11	1	127
	20-100 tys.	6	30	49	13	2	196
	101-500 tys.	7	22	53	17	1	161
	501 tys. i więcej mieszk.	4	16	58	18	3	128
Wykształcenie	Podstawowe	13	37	40	9	0	258
	Zasadnicze zawodowe	8	35	53	5	0	246
	Średnie	2	23	58	14	2	333
	Wyższe	0	7	58	32	3	141
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.		4	54	39	2	82
	Średni personel, technicy		14	64	19	3	34
	Pracownicy adm.-biurowi		18	69	9	4	58
	Pracownicy usług	4	35	49	12		66
	Robotnicy wykwalifikowani	5	25	63	8		135
	Robotnicy niewykwalifik.	14	35	40	10	1	52
	Rolnicy	4	30	61	5		52
	Pracujący na własny rach.		13	56	31		20
Bierni zawodowo	Renciści	16	39	39	5		69
	Emeryci	9	37	48	6		212
	Uczniowie i studenci		17	52	30	1	93
	Bezrobotni	16	41	39	3	2	59
	Gospodynie domowe i inni	4	26	49	10	12	48
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	2	18	55	22	2	134
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	2	28	62	7		78
	sekt. pryw. poza rolnict.	3	17	61	17	2	202
	prywatnym gosp. rolnym	4	28	60	8		47
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	8	39	49	4		231
	501-750	10	35	52	4		147
	751-1000	5	28	52	13	2	198
	1001-1500	2	19	61	14	2	130
	Powyżej 1500 zł	2	7	50	37	4	125
Ocena własnych war. mater.	Złe	29	51	18	1		164
	Średnie	2	34	62	2	0	461
	Dobre	1	8	55	33	4	354
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	12	32	44	10	1	60
	Raz w tygodniu	5	27	57	11	1	449
	1-2 razy w miesiącu	5	26	55	13	1	154
	Kilka razy w roku	5	31	49	13	2	182
	W ogóle nie uczestniczy	10	25	42	21	3	134
Poglądy polityczne	Lewica	4	25	49	17	4	154
	Centrum	2	27	56	14	2	306
	Prawica	4	24	56	15	1	272
	Trudno powiedzieć	14	34	44	7		247

Tabela 6

Marzec 2009		Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?					Liczba osób
		Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że moja (nasza) sytuacja materialna może się pogorszyć	Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzę (poradzimy)	Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzę (poradzimy)	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		18	39	33	9	1	979
Płeć	Mężczyźni	18	37	34	9	2	462
	Kobiety	17	39	33	10	1	517
Wiek	18-24 lata	27	41	26	3	3	144
	25-34	28	40	26	4	2	181
	35-44	14	41	37	6	2	146
	45-54	11	34	42	13		161
	55-64	12	40	35	12		171
	65 lat i więcej	14	34	34	15	2	177
Miejsce zamieszkania	Wieś	11	37	39	12	1	366
	Miasto do 20 tys.	20	33	34	11	3	127
	20-100 tys.	18	39	33	10	1	196
	101-500 tys.	22	42	27	7	2	161
	501 tys. i więcej mieszk.	29	42	24	4	1	128
Wykształcenie	Podstawowe	10	33	35	20	2	258
	Zasadnicze zawodowe	10	31	47	10	2	246
	Średnie	20	46	29	4	1	333
	Wyższe	38	44	16	2	1	141
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	39	45	15		1	82
	Średni personel, technicy	20	46	29	5		34
	Pracownicy adm.-biurowi	20	58	19	3		58
	Pracownicy usług	23	38	29	6	5	66
	Robotnicy wykwalifikowani	11	35	46	7	1	135
	Robotnicy niewykwalifik.	11	33	40	17		52
	Rolnicy	6	52	36	7		52
Pracujący na własny rach.	31	35	24	5		20	
Bierni zawodowo	Renciści	4	29	47	20	1	69
	Emeryci	15	36	34	14	1	212
	Uczniowie i studenci	31	49	14	2	4	93
	Bezrobotni	11	16	48	22	4	59
	Gospodynie domowe i inni	16	32	46	6		48
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	28	45	24	3		134
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	10	35	39	14		78
	sekt. pryw. poza rolnict.	24	43	27	4	2	202
	prywatnym gosp. rolnym	4	46	46	4		47
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	7	24	50	18	1	231
	501-750	12	37	35	14	1	147
	751-1000	16	43	34	6	1	198
	1001-1500	22	51	25	2		130
	Powyżej 1500 zł	43	43	12	1	1	125
Ocena własnych war. mater.	Złe	2	12	48	36	1	164
	Średnie	9	40	42	6	2	461
	Dobre	35	48	15	1	1	354
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	14	35	33	18		60
	Raz w tygodniu	14	39	38	8	2	449
	1-2 razy w miesiącu	16	41	32	8	2	154
	Kilka razy w roku	19	38	34	7	2	182
	W ogóle nie uczestniczy	31	35	19	15		134
Poglądy polityczne	Lewica	26	37	33	4	1	154
	Centrum	17	39	35	8	1	306
	Prawica	20	45	27	7	1	272
	Trudno powiedzieć	10	32	38	17	3	247